

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

«Πιλοτικό πρόγραμμα ενδυνάμωσης/ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών και εφήβων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες 2018-19»

Η Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας Π. Σακελλαρόπουλος έχοντας πιστοποιηθεί ως Φορέας Κοινωνικής Φροντίδας από τη Γεν. Δ/ση Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας της Περιφέρειας Αττικής κατά το έτος 2018-2019 ανέλαβε την υλοποίηση προγράμματος επιχορήγησης Φορέων Παιδικής Προστασίας από ίδιους πόρους της Περιφέρειας Αττικής έτους 2017 με τίτλο: «Πιλοτικό Πρόγραμμα ενδυνάμωσης/ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών & εφήβων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες, 2018-19».

Το Πιλοτικό Πρόγραμμα λειτουργεί ως ένα πολυδιάστατο πρόγραμμα πρόληψης, ευαισθητοποίησης, εκπαίδευσης, παρέμβασης & προαγωγής της ψυχικής υγείας. Μέσω της ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών & νέων αξιοποιεί τις δυνάμεις των σχολικών μονάδων μέσα από το τρίπτυχο μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς & προάγει την ψυχοσυναισθηματική στήριξη, την αλληλεγγύη, την αμοιβαιότητα & την κοινωνική ενσωμάτωση.

Το πρόγραμμα, αναμενόταν να αναπτυχθεί σε 15 τουλάχιστον σχολικές μονάδες της Περιφέρειας Αττικής και απευθύνονταν σε μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικούς που αποτελούν τους τρεις βασικούς άξονες μιας σχολικής κοινότητας. Τελικά, συμπεριέλαβε παρεμβάσεις σε συνολικά 22 σχολικές μονάδες. Οι βιωματικές δράσεις είχαν βιωματικό χαρακτήρα και είχαν σαν στόχο την ψυχοσυναισθηματική στήριξη, την αλληλεγγύη, την αμοιβαιότητα και την κοινωνική ενσωμάτωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

I. ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ

Λόγω της δυσχερούς κοινωνικής και οικονομικής δοκιμασίας που βιώνει η ελληνική κοινωνία είναι απολύτως αναγκαία η διασφάλιση αποτελεσματικών και ποιοτικών υπηρεσιών παιδικής προστασίας για ανήλικους που αντιμετωπίζουν προβλήματα εγκατάλειψης, οικογενειακής βίας, κακοποίησης και γενικά αδυναμίας αντιμετώπισης της φροντίδας τους από τις οικογένειές τους λόγω ένδειας, παραβατικότητας ή ψυχοκοινωνικών προβλημάτων.

Πολλά παιδιά και έφηβοι βρίσκονται σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού και ανάμεσα σε άλλα προβλήματα αυτό καταλήγει να είναι η αιτία να εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο. Οι έρευνες έχουν δείξει ότι αυτή η ευάλωτη ομάδα παιδιών είναι περισσότερο σε ρίσκο να αναπτύξει αυτοκαταστροφικές και

αντικοινωνικές συμπεριφορές. Έχει, επίσης, καταδειχθεί ότι οι αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές συνδέονται με τις διαταραχές προσωπικότητας και ιδιαιτέρως με ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό, την "αλεξιθυμία", την αδυναμία δηλαδή επίγνωσης και έκφρασης προσωπικών συναισθημάτων, αναγνώρισης συναισθημάτων των άλλων ή κατανόησης της αιτίας που τα προκάλεσε.

Μέσα από την εργασία μας στο πλαίσιο των προγραμμάτων ευαισθητοποίησης που υλοποιούμε, απευθυνόμενοι στο γενικό πληθυσμό, έχουμε διαπιστώσει την ανάγκη προσέγγισης των ευάλωτων παιδιών και των οικογενειών τους μέσα στο «φυσικό» τους σχολικό περιβάλλον. Πρόκειται για ένα περιβάλλον με πολύπλοκες ανάγκες μέσα στο οποίο ιδιαίτερα οι ευπαθείς και ευάλωτες ομάδες υφίστανται πολλαπλές κοινωνικές, ηθικές και διαπροσωπικές πιέσεις.

II. ΣΚΟΠΟΙ & ΣΤΟΧΟΙ

Στόχος του Προγράμματος ήταν η προαγωγή της ψυχικής υγείας, η ευαισθητοποίηση και η πρωτοβάθμια πρόληψη των ψυχοκοινωνικών διαταραχών σε σχολικές κοινότητες με ολιστικές παρεμβάσεις και χωριστές δέσμες δράσεων για μαθητές, γονείς, επαγγελματίες και φορείς, σε συνεργασία με τις τοπικές κοινότητες. Στη διάρκεια του σχολικού έτους 2018-2019 το Πρόγραμμα υλοποιήθηκε και εξυπηρέτησε ανάγκες **24 συνολικά σχολικών μονάδων στην Περιφέρεια Αττικής.**

Το έργο αποτέλεσε ένα πολυδιάστατο πρόγραμμα πρωτοβάθμιας πρόληψης, ευαισθητοποίησης, εκπαίδευσης, παρέμβασης και προαγωγής της ψυχικής υγείας του πληθυσμού, με έμφαση στις ευπαθείς ομάδες που στηρίχθηκε μεθοδολογικά στην τεράστια εμπειρία του φορέα σε προγράμματα που αφορούν την πρωτοβάθμια πρόληψη στη σχολική κοινότητα.

Με θεωρητική πλαισίωση στο ψυχαναλυτικό πρίσμα και σύμφωνα με τις αρχές της κοινωνικής ψυχιατρικής, μέσω της ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών και εφήβων, καθώς και των γονιών και των εκπαιδευτικών τους, αξιοποίησε τις δυνάμεις των σχολικών μονάδων και της Κοινωνίας των Πολιτών προάγοντας την ψυχοσυναισθηματική στήριξη, αλληλεγγύη, την αμοιβαιότητα και την κοινωνικο-οικονομική ένταξη.

Το Πρόγραμμα δομήθηκε με όραμα να αγκαλιάζει, να εμπεριέχει και να συνδέει το τρίπτυχο της σχολικής κοινότητας "γονείς, εκπαιδευτικοί και μαθητές" με ειδικούς ψυχικής υγείας και τις δυνάμεις της ευρύτερης κοινότητας σε μια αντίστροφη δυναμική αλυσίδα, σε μια αδιάσπαστη ενότητα ενδυνάμωσης της ψυχικής υγείας και της ψυχικής ανθεκτικότητας.

Πιο συγκεκριμένα οι **επιμέρους στόχοι** του προγράμματος παρέμβασης ήταν:

- Πρόληψη, έγκαιρη παρέμβαση και προαγωγή της παιδικής προστασίας με έμφαση σε παιδιά που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες.
- Παροχή άτυπης εκπαίδευσης σε εκπαιδευτικούς με σκοπό την προαγωγή της ψυχικής υγείας και την προώθηση της παιδικής και εφηβικής προστασίας.
- Ενημέρωση, ψυχοεκπαίδευση και υποστήριξη των γονέων που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στον γονεϊκό τους ρόλο αλλά και να αυξήσουν τη δική τους 'ψυχική ανθεκτικότητα'.
- Συμβουλευτική των εκπαιδευτικών ώστε να μπορέσουν να υποστηρίξουν με τη σειρά τους μαθητές τους.
- Ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των τριών ομάδων στόχου παιδιά- έφηβοι, γονείς και εκπαιδευτικοί, υποστηριζόμενοι από ειδικούς όπου απαιτείται.
- Πραγματοποίηση δράσεων δικτύωσης και συνεργασίας με φορείς που δραστηριοποιούνται στο συγκεκριμένο πεδίο.

III. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΟΧΟΣ

Το Πρόγραμμα απευθύνθηκε σε όλες τις κατηγορίες του γενικού πληθυσμού με έμφαση στην ενδυνάμωση των ευπαθών πληθυσμών στις περιοχές της περιφέρειας Αττικής, με πρόθεση την πρόληψη και έγκαιρη παρέμβαση, την υποστήριξη, την ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας και των συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, την ψυχοεκπαίδευση και την ομαλή ενσωμάτωση.

Πιο αναλυτικά απευθύνθηκε:

1. Σε μαθητές και νέους από διάφορες ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες, οι οποίες, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν: άτομα από θρησκευτικές ή πολιτισμικές μειονότητες, πρόσφυγες και μετανάστες, Ρομά, παιδιά και νέους από οικογένειες με ψυχοκοινωνικά προβλήματα που κινδυνεύουν με αποκλεισμό ή είναι αποκλεισμένοι από την εκπαίδευση ή την κατάρτιση ή που αντιμετωπίζουν ψυχοκοινωνικές, ψυχοσυναισθηματικές, μαθησιακές, αναπτυξιακές δυσκολίες, άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ), άτομα με ειδικές ανάγκες και ειδικές ικανότητες, γόνους μονογονεϊκών οικογενειών, παιδιά με αυτοκαταστροφική, αντικοινωνική συμπεριφορά, εμπλεκόμενα σε επεισόδια ανήλικης παραβατικότητας bullying, εθισμό στο διαδίκτυο, παιδιά προσφύγων, ανέργων, ψυχικά πασχόντων, ατόμων με αναπηρία υποβαθμισμένη ποιότητα ζωής (π.χ. στέγη, εργασία, ικανοποιητικό εισόδημα, εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, κτλ., και πληγέντες από θεομηνίες και φυσικές καταστροφές (πυρόπληκτοι, σεισμοπαθείς, πλημμυροπαθείς).

2. Στις οικογένειές τους: με σεμινάρια ψυχοεκπαίδευσης, ενημέρωσης και σεμινάρια ευαισθητοποίησης ποικίλλης θεματολογίας, Σχολές Γονέων, συμβουλευτική στήριξη κ.α.

3. Σε επαγγελματίες, φορείς και παράγοντες της τοπικής κοινότητας (εκπαιδευτικοί, επαγγελματίες ψυχικής υγείας που εργάζονται με παιδιά και εφήβους: με βιωματικά σεμινάρια και εργαστήρια επιμόρφωσης, υποστήριξη εκπαιδευτικού έργου, αντιμετώπιση επαγγελματικής κόπωσης, ανάπτυξης της δικής τους ψυχικής ανθεκτικότητας κ.α.

IV. ΔΙΑΡΚΕΙΑ

Από 1 Οκτωβρίου 2018- 30 Σεπτεμβρίου 2019, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2018-2019

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄:

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ- ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

I. ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΔΡΑΣΕΩΝ

Το ολοκληρωμένο «Πιλοτικό Πρόγραμμα ενδυνάμωσης/ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών & εφήβων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες, 2018-2019», χρηματοδοτήθηκε από την Περιφέρεια Αττικής ως πρόγραμμα παιδικής προστασίας.

Στη διάρκεια του σχολικού έτους 2018-2019, στην Περιφέρεια Αττικής **πραγματοποιήθηκε ένα σύνολο 675 δράσεων σε 6.215 μαθητές, 482 γονείς και 310 εκπαιδευτικούς σε συνολικά 24 σχολικές μονάδες** (προβλέπονταν 15 σχολικές μονάδες).

ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1-10-2018 έως 30-09-2019		
ΟΜΑΔΑ-ΣΤΟΧΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΕΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ
ΜΑΘΗΤΕΣ	675	5414
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ	86	386

ΓΟΝΕΙΣ	51	482
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	810	6282

II. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Το πρόγραμμα δομήθηκε σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας HBSC/WHO- 2018 για τη σχολική ζωή των εφήβων στην Ελλάδα: “Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των έφηβων-μαθητών”¹.

Όσον αφορά στο περιεχόμενό του, το Πρόγραμμα εστίασε στην ενίσχυση/ενδυνάμωση της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών και εφήβων, με σκοπό την πρωτοβάθμια πρόληψη και την προαγωγή της ψυχικής τους υγείας αλλά και σε θέματα παιδικής και εφηβικής προστασίας μέσα από την προσέγγιση των ευπαθών ομάδων και την αρχική έγκαιρη παρέμβαση και παραπομπή τους στις αρμόδιες υπηρεσίες ψυχικής υγείας.

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε σε παιδιά, εφήβους και οικογένειες που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου όπως είναι παιδιά με ειδικές ικανότητες, καθώς και παιδιά προσφύγων, ανέργων, ψυχικά πασχόντων, ατόμων με αναπηρία κ.α, αλλά και σε σχολικές μονάδες σε κρίση με ποικίλες προβληματικές: περιστατικά ενδοσχολικής βίας, σχολικού εκφοβισμού, αυτοκτονικότητας, σε υποβαθμισμένες ή και πολύπαθες πυρόπληκτες περιοχές της Αττικής αναγνωρίζοντας τη μεγάλη αναγκαιότητα σε θέματα διαχείρισης πένθους και απώλειας.

Οι παρεμβάσεις, οι οποίες απευθύνονται στα παιδιά και τους εφήβους, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς τους, αξιοποιούν τις αρχές, τη μεθοδολογία και τις τεχνικές της Παρεμβαίνουσας μη Κατευθυντικότητας (NDI), της Εικαστικής και της Συστημικής Θεραπείας και οργανώνονται σε ένα σύνολο άτυπων εκπαιδευτικών σεμιναρίων δομημένων πάνω στη βασική αρχή της μη-κατευθυντικής μετασχηματιστικής επιρροής που μπορεί να ασκηθεί σε ένα περιβάλλον εκπαίδευσης.

Προτείνοντας τεχνικές έκφρασης μέσα από ένα πλήθος προβολικών, σωματικών και άλλων τεχνικών που αξιοποιούν την καλλιτεχνική, δημιουργική και θεατρική έκφραση, προερχόμενες από διάφορες σχολές,

¹ Περισσότερες πληροφορίες: https://www.epipsi.gr/images/Documents/HBSC/HBSC2018_03_Sxoleio.pdf

κουλτούρες και παραδόσεις, οι συμμετέχοντες άντλησαν την ευκαιρία να επεξεργαστούν τα δυναμικά της έκφρασης, της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης. Επιστρατεύοντας μαζί με την ενεργητική ακρόαση, μια στάση θετικότητας, πλήρους και ανεπιφύλακτης αποδοχής, αγάπης, σεβασμού και εμπιστοσύνης προς το εξελισσόμενο άτομο χτίζουμε μεθοδικά, βήμα προς βήμα μια συναισθηματική σχέση ισοτιμίας, συνεργασίας και συμμαχίας με τους εφήβους, συμβάλλοντας στην προσωπική τους ανέλιξη. Παράλληλα προάγουμε κοινωνικές αξίες, όπως η συλλογικότητα, η αλληλεγγύη και η ισότητα, εφαρμόζοντας σε κάθε στάδιο τη μεθοδολογία της «έρευνας δράσης».

III. ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

Η καινοτομία του προγράμματος συνίσταται στον σχεδιασμό παρεμβάσεων σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα επιστημονικά πρότυπα, τις αρχές της κοινωνικής ψυχιατρικής, τη μεθοδολογία του ψυχαναλυτικού πρίσματος και της έρευνας-δράσης αλλά και τεχνικές προερχόμενες από τα εδάφη της Παρεμβαίνουσας μη Κατευθυντικότητας (NDI), και της Εικαστικής και Συστημικής Θεραπείας. Οι παρεμβάσεις εμπλέκουν το τρίπτυχο: “μαθητικός πληθυσμός - γονείς - εκπαιδευτικοί” σε μια αντίστροφη δυναμική αλυσίδα προαγωγής της ισότητας, της ψυχοσυναισθηματικής στήριξης, της αλληλεγγύης, της αμοιβαιότητας και της ομαλής ενσωμάτωσης των ευπαθών.

Οι δράσεις οργανώνονται σε ένα σύνολο άτυπων εκπαιδευτικών σεμιναρίων δομημένων πάνω στη βασική αρχή της μη-κατευθυντικής μετασχηματιστικής επιρροής που μπορεί να ασκηθεί σε ένα περιβάλλον εκπαίδευσης και απευθύνονται με ξεχωριστές δέσμες δράσεων στους εφήβους, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς τους. Το πιλοτικό πρόγραμμα αξιοποιεί το καινοτόμο υλικό που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του ERASMUS +/Youth: " DELIBERATE SELF HARM POSITIVE CHOICES" (1/4/2015 - 31/3/2017) Περισσότερες πληροφορίες: <http://www.dshpc.eu/>

Η εφαρμογή των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων και η παροχή αποτελεσματικών και ποιοτικών υπηρεσιών πρωτοβάθμιας πρόληψης προς όλες τις ευπαθείς ομάδες που υφίστανται πολλαπλές κοινωνικές, ηθικές και διαπροσωπικές πιέσεις σε περίοδο κρίσης, έχει τη δυνατότητα να επεκταθεί σε μεγαλύτερη κλίμακα στις σχολικές μονάδες ανά τη χώρα που δοκιμάζονται από ζητήματα μείζονος κοινωνικής σημασίας.

IV. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ-ΔΙΚΤΥΩΣΗ

I. Το Πρόγραμμα υλοποιήθηκε με ετήσια έγκριση υπ' αριθμ. Εξ.Πρωτ.: Φ2.1/185103/Δ7. Έγκριση του οικείου Υπουργείου κατόπιν της υπ' αριθμ. πρωτ. 47/11-10-2018 θετικής γνωμοδότησης του Ι.Ε.Π.

II. Επετεύχθη συνεργασία με υπευθύνους από το σύνολο του σχολικού θεσμικού πλαισίου: Συντονιστές εκπαίδευσης, Υπευθύνους Αγωγής Υγείας, Διευθυντές σχολικών μονάδων, εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Συλλόγους Γονέων, μαθητικά συμβούλια

III. Επιπλέον για τη χρηματοδότηση του έργου για το έτος 2018-9 στο Νομό Αττικής συνεργαστήκαμε με την Περιφέρεια Αττικής

V. ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ- ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ

Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 7 ειδικοί ψυχικής υγείας από διάφορες ειδικότητες, όπως ψυχολόγοι, ψυχοπαιδαγωγοί, λογοπεδικός, ψυχοθεραπευτές-ομαδικό θεραπευτές με εμπειρία στην εμπύχωση και το συντονισμό ομάδων προσωπικής ανάπτυξης.

Επιπλέον, το παρακολούθησαν 5 φοιτητές ψυχολογίας στα πλαίσια της πρακτικής τους άσκησης και 5 έμπειροι εθελοντές προερχόμενοι από διάφορες ειδικότητες ψυχικής υγείας.

VI. ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ

Στην αρχή της σχολικής χρονιάς οι σχολικές μονάδες της Περιφέρειας ενημερώθηκαν με αποστολή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου από την Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας Π. Σακελλαρόπουλος για την υλοποίηση του προγράμματος. Το 47,1% των σχολείων υπέβαλαν αίτημα συνεργασίας έπειτα από αυτή την πρώτη ενημέρωση, οι υπόλοιπες σχολικές μονάδες ενημερώθηκαν από τους Υπευθύνους Αγωγής Υγείας, αλλά και από την εναρκτήρια Ημερίδα που πραγματοποιήθηκε στις 12 Νοεμβρίου του 2018.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των σχολικών μονάδων επέλεξε να αποστείλει αίτημα για τη συμμετοχή στο πρόγραμμα, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της σχολικής μονάδας (δυνατότητα προσαρμογής των στόχων του προγράμματος στις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε σχολείου). Το πρόγραμμα είχε τους σκοπούς του, αλλά η συγκεκριμενοποίηση αυτών έγινε κατόπιν της καταγραφής των αναγκών από το κάθε σχολείο.

Σύμφωνα με την τελική γραπτή αξιολόγηση που συμπληρώθηκε από τους διευθυντές του συνόλου των σχολικών μονάδων, το Πρόγραμμα και οι συνεργάτες της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος υπέδειξαν άμεση απαντητικότητα στα αιτήματά.

Σε κάποιες σχολικές μονάδες ακολουθήθηκε ο αρχικός σχεδιασμός που είχε εκφραστεί στο αίτημα, ενώ σε άλλες προσαρμόστηκε με βάση τις ανάγκες που διαπιστώθηκαν στην πορεία, πάντα σε συνεργασία και σύμπλευση με τη σχολική μονάδα.

Τελικά, στο πλαίσιο του Προγράμματος, πραγματοποιήθηκαν δράσεις στα εξής **24** σχολεία όλων των βαθμίδων:

A/A	ΣΧΟΛΕΙΑ
1	1ο Γυμνάσιο Νέας Ιωνίας
2	Ζάννειο Πειραματικό Λύκειο Πειραιά
3	17ο Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου
4	Γενικό Λύκειο Φιλοθέης
5	1ο Δημοτικό Σχολείο Παπάγου
6	7ο Δημοτικό Σχολείο Γαλατσίου
7	7ο Γενικό Λύκειο Πειραιά
8	3ο Γυμνάσιο Αργυρούπολης
9	2ο Γυμνάσιο Νέας Μάκρης
10	133 Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
11	1ο ΕΠΑΛ Κορυδαλλού
12	6ο ΓΕΛ Καλλιθέας
13	15ο Δημοτικό Ιλίου
14	Ειδικό Γυμνάσιο/Λύκειο Αθηνών
15	46ο Γυμνάσιο Αθηνών

16	54ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
17	72ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
18	56ο Δημοτικό Αθηνών
19	ΓΕΛ Καμινίων
20	1ο Γυμνάσιο Ελληνικού
21	6 ^ο Δημοτικό Αγίας Παρασκευής
22	Εκπαιδευτήρια Ιεράς Μητρόπολης Πειραιά
23	1 ^ο Γυμνάσιο Γλυφάδας (θεματική εβδομάδα)
24	2 ^ο Γυμνάσιο-Λύκειο Νίκαιας (θεματική εβδομάδα)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

I. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ- ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

α. Φάση: ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ:

Βήμα 1: ΣΥΝΔΕΣΗ ΟΜΑΔΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΞΟΙΚΕΙΩΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΕΚΨ Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Βήμα 2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΣΤΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Βήμα 3. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Βήμα 4. ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΠΑΙΘ

β. Φάση: ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ

Βήμα 1. Ημερίδα Έναρξης

Βήμα 2. Ενημέρωση των σχολικών μονάδων της Περιφέρειας Αττικής

Βήμα 3. Παραλαβή αιτημάτων των ενδιαφερόμενων σχολικών μονάδων

Βήμα 4. Επιλογή και ένταξη των σχολικών μονάδων σύμφωνα με ατομικά, κοινωνικοοικονομικά, οικογενειακά κ.λπ κριτήρια ευαλωτότητας. Προτεραιότητα δόθηκε σε αυτές που δοκιμάζονται από ζητήματα μείζονος κοινωνικής σημασίας, όπως:

1. Διαχείριση πένθους μετά από αυτοκτονία και απόπειρα αυτοκτονίας μαθητή.
2. Υποστήριξη ένταξης προσφυγικού και μεταναστευτικού πληθυσμού
3. Διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού (Bullying), παραβατικότητας & σχολικής διαρροής:
4. Διαφορετικότητα - ενσωμάτωση και αποδοχή (πρόσφυγες, μετανάστες δεύτερης γενιάς, μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, ψυχικές διαταραχές κ.λπ), όλες οι σχολικές μονάδες

Βήμα 5. Σχεδιασμός και Προγραμματισμός των δράσεων ανά σχολική μονάδα σύμφωνα με τις ανάγκες και τον προγραμματισμό της

Βήμα 6. Υλοποίηση του Προγράμματος σύμφωνα με τον αρχικό προγραμματισμό με χωριστές δέσμες δράσεων για μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς ως εξής:

A. Δέσμη δράσεων για Μαθητές:

Υλοποιήθηκαν **675** βιωματικές δράσεις ψυχοπαιδαγωγικής παρέμβασης. Αριθμός συμμετεχόντων: **5414** μαθητές ανά σχολικό τμήμα εντός του σχολικού ωραρίου, εξασφαλίζοντας έτσι την καθολική συμμετοχή των παιδιών και των εφήβων και την ενεργητική εμπλοκή των εκπαιδευτικών τους οι οποίοι παρακολουθούσαν τη διεξαγωγή των βιωματικών εργαστηρίων με μαθητές.

Πιο συγκεκριμένα, **ως προς το περιεχόμενο** υλοποιήθηκαν:

1. **Βιωματικές συναντήσεις** με θεματικές ενότητες ενδεικτικά: Καλλιέργεια και διατήρηση υγιών σχέσεων (με συνομιλήκους, εκπαιδευτικούς και γονείς), Καλλιέργεια επικοινωνιακών δεξιοτήτων, Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων, Ανάπτυξη θετικής αντίληψης & αυτοεικόνα, Διαχείριση άγχους σχολικής επίδοσης εξετάσεων, Διαφορετικότητα - ενσωμάτωση και αποδοχή (πρόσφυγες, μετανάστες δεύτερης

γενιάς, ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, ψυχικές διαταραχές κ.α), Διαχείριση συγκρούσεων και επίλυση προβλημάτων, Πένθος, Προσδοκίες για το μέλλον

2. **Διαμεσολάβηση σχέσεων** με γονείς και εκπαιδευτικούς

3. Παρέμβαση κατά τη διάρκεια της **θεματικής εβδομάδας** με ομιλίες και βιωματικές ασκήσεις

4. Υποστήριξη στην **υλοποίηση project συγκεκριμένης θεματολογίας**

5. **Συνεργασία με τον ψυχολόγο (όπου υπήρχε διαθεσιμότητα)** της εκάστοτε σχολικής μονάδας για περιπτώσεις που απαιτείται.

Β. Δέσμη δράσεων για Εκπαιδευτικούς:

Υλοποιήθηκαν **84** δράσεις. Αριθμός ωφελουμένων: **319** εκπαιδευτικοί

Στο πλαίσιο της υλοποίησης δράσεων σε εκπαιδευτικούς με σκοπό, την υποστήριξη και ενδυνάμωσή τους προκειμένου να μπορούν να διαχειρίζονται με πιο αποτελεσματικό τρόπο στις σύνθετες ανάγκες των παιδιών και των εφήβων που έχουν στην ευθύνη τους.

Πιο συγκεκριμένα, **ως προς το περιεχόμενο** υλοποιήθηκαν:

1. **Συναντήσεις follow-up** με τους διδάσκοντες όλων των σχολικών τάξεων μετά την υλοποίηση των βιωματικών δράσεων με τους μαθητές.
2. **Ατομικές συναντήσεις υποστήριξης εκπαιδευτικού έργου** που απευθύνονταν στον σύλλογο διδασκόντων κάθε σχολείου.
3. **Εκπαιδευτικά σεμινάρια με εξειδικευμένη θεματολογία ως εξής:**
  - ο **Ειδική αγωγή- εποπτεία:** Ειδικό Γυμνάσιο και Λύκειο Αθηνών
  - ο **Συμπεριφορές υψηλού κινδύνου και όρια**
  - ο **Εξοικείωση εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τις αρχές, τη μεθοδολογία και τις τεχνικές βιωματικής μάθησης στη σχολική τάξη** σε συνεργασία με την Υπεύθυνη Αγωγής Υγείας ΔΔΕ Πειραιά, κα Ιωάννα Μποσινάκη και την Υπεύθυνη Αγωγής Υγείας ΔΔΕ Δ' Αθήνας, κα Μάρα Δρακοπούλου.
4. **Ομαδικές συναντήσεις** με το σύλλογο διδασκόντων με στόχο την αναγνώριση και την συμβουλευτική μαθητών που βρίσκονται σε ομάδες υψηλού κινδύνου σχετικά με τα εξής θέματα:

- ο **Ειδικές μαθησιακές και συμπεριφορικές δυσκολίες**
  - ο **Ενδείξεις διάγνωσης ψυχικών διαταραχών**
  - ο **Περιστατικά εκφοβισμού**
  - ο **Παραβατικές συμπεριφορές**
  - ο **Διαχείριση πένθους και απώλειας**
5. Ομαδικές συναντήσεις για την **ένταξη προσφυγικού και μεταναστευτικού πληθυσμού** στη σχολική κοινότητα
6. **Συναντήσεις απολογισμού-αξιολόγησης των παρεμβάσεων** για το σχολικό έτος 2018-2019

Γ. Δέσμη δράσεων για Γονείς:

Υλοποιήθηκαν **51** δράσεις. Αριθμός συμμετεχόντων: **482** γονείς

Με γνώμονα την ολιστική προσέγγιση, υλοποιήθηκαν ομάδες ψυχοεκπαίδευσης και ενίσχυσης γονέων, με στόχο να εφοδιαστούν με τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες, και πόρους προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθούν με ένα πιο αποδοτικό και αποτελεσματικό τρόπο στον γονεϊκό τους ρόλο.

Πιο συγκεκριμένα, **ως προς το περιεχόμενο** υλοποιήθηκαν:

1. **Σχολές Γονέων**
2. Ομιλίες με θέμα **“Ο ρόλος της οικογένειας στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας”**:
3. Ομιλίες με θέμα **«Βάζοντας όρια στα παιδιά»**
4. Ομιλίες με θέμα: **«Διαχείριση αγχογόνων καταστάσεων»**
5. Ομιλίες με θέμα: **«Όρια στη συμπεριφορά των παιδιών. Θετικοί τρόποι διαπαιδαγώγησης»**
6. Ομιλίες με θέμα: **«Παιδική επιθετικότητα και τρόποι διαχείρισης»**
7. Ομιλίες με θέμα: **«Ασφαλές διαδίκτυο**
8. **Παρουσιάσεις με θέμα:** “Το Πιλοτικό Πρόγραμμα ενδυνάμωσης/ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών και εφήβων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες 2018-19 στη σχολική κοινότητα”, με στόχο την κάλυψη της ανάγκης των γονέων να ενδυναμώσουν τα παιδιά τους και να ενισχύσουν την δική τους συνεργασία με το σχολικό πλαίσιο.

γ. Φάση: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Μετά την ολοκλήρωση των δράσεων πραγματοποιήθηκε η επεξεργασία των δεδομένων και των αποτελεσμάτων του συνόλου των δράσεων που υλοποιήθηκαν στα 24 σχολεία, μέσω ερωτηματολογίων που δόθηκαν σε παιδιά, εκπαιδευτικούς και γονείς, αλλά και μέσω μιας τελικής συνάντησης αξιολόγησης με τον /την διευθυντή/τρια του κάθε σχολείου με στόχο τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και την ανταλλαγή απόψεων για προβληματισμούς και πιθανές βελτιώσεις.

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε καταγραφή αναφορών για κάθε σχολείο με τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την επεξεργασία των δεδομένων και τις προτάσεις της Εταιρίας μας για την επόμενη σχολική χρονιά.

Κατά τη φάση αυτή ακολουθήθηκαν τα παρακάτω βήματα:

Βήμα 1. Αξιολόγηση των δράσεων:

A. Επίδοση ανώνυμου ερωτηματολογίου σε μαθητές,

B. Επίδοση ανώνυμου ερωτηματολογίου σε εκπαιδευτικούς

Γ. Επίδοση ανώνυμου ερωτηματολογίου σε γονείς,

Δ. Επίδοση ερωτηματολογίου στους διευθυντές των σχολικών μονάδων & και διεξαγωγή ημι-δομημένης συνέντευξης μαζί τους για τη συνολική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των δράσεων στη σχολική τους μονάδα

Βήμα 2. Επεξεργασία των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης του Βήματος 7- Εξαγωγή συμπερασμάτων

Βήμα 3. Σύνταξη εκθέσεων και αποστολή αναλυτικών εκθέσεων ανά σχολική μονάδα

Βήμα 4. Ημερίδα Λήξης- Παρουσίαση αποτελεσμάτων- Εξαγωγή συμπερασμάτων

δ. Φάση: ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ- ΠΡΟΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ

Η επιστημονική αξιοποίηση-προτυποποίηση διέτρεξε οριζόντια όλες τις φάσεις του Πιλοτικού προγράμματος (βλ. Αποτελέσματα)

στ. Φάση: ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ-ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Οι ενέργειες επικοινωνίας και η δικτύωση διέτρεξαν οριζόντια όλες τις φάσεις του Πιλοτικού προγράμματος. Αναλυτικά για τη δικτύωση αναφέρονται στο ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: Συνεργασίες- Δικτύωση

Αναφέρουμε τις εξής αναλυτικά:

1. ΗΜΕΡΙΔΑ ΕΝΑΡΞΗΣ:

Στο πλαίσιο της προβολής και δημοσιότητας του προγράμματος, διοργανώθηκε στο Αμφιθέατρο Αντώνης Τρίτσης του Δήμου Αθηναίων, ημερίδα έναρξης των δράσεων, στις 12.11.2018, με τίτλο: «Χτίζοντας ψυχική ανθεκτικότητα στα σχολεία», με ομιλητές, εκτός από τους συνεργάτες της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος, διευθυντές σχολείων και υπευθύνους Αγωγής Υγείας της Περιφέρειας Αττικής.

2. ΗΜΕΡΙΔΑ ΛΗΞΗΣ:

Η ημερίδα λήξης του προγράμματος διοργανώθηκε στις 18.09.2019 στο Σεράφειο Κέντρο Αθλητισμού, Πολιτισμού και Καινοτομίας του Δήμου Αθηναίων, με ομιλητές, εκτός από τους συνεργάτες της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος, διευθυντές σχολείων, εκπαιδευτικούς, γονείς και υπευθύνους Αγωγής Υγείας της Περιφέρειας Αττικής.

Στην ημερίδα προσκλήθηκαν σχολεία της Αττικής, ανάμεσα στα οποία ειδικά σχολεία και σχολεία υποδοχής προσφύγων, οι Υπεύθυνοι Αγωγής Υγείας της Περιφέρειας Αττικής και στελέχη της Περιφέρειας Αττικής.

3. Συνεντεύξεις:

Athens Voice: https://www.athensvoice.gr/life/health/525523_exairetika-sovares-gia-oloys-oi-synepeies-toy-sholikoy-ekfovismoy

News 247: <https://www.news247.gr/koinonia/krisi-kai-psychiki-ygeia-ti-provlimatizei-toys-neoys-pos-mporoy-n-na-voithisoyn-oi-goneis.6655947.html>

4. Συμμετοχή σε επιστημονικά Συνέδρια (βλ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ. ΙΙΙ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ)

5. Υποβολή καλών πρακτικών και ανάρτησή τους σε ευρωπαϊκούς και εθνικούς ιστοτόπους (βλ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ. ΙΙΙ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ- Β΄ Καλές Πρακτικές)

II. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΥΕΠΙΠΕΔΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της αξιολόγησης μέσω ανώνυμων ερωτηματολογίων για κάθε ομάδα-στόχο αποτυπώνονται ως εξής:

A. Αποτελέσματα Αξιολογήσεων σε επίπεδο Μαθητών

Το 74% των μαθητών δήλωσαν ικανοποίηση από τις βιωματικές δράσεις που τους φάνηκαν καινοτόμες και τους συνέδεσαν μεταξύ τους με τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς τους. Το 77% των μαθητών αναγνωρίζουν πως έμαθαν κάτι καινούργιο για κάποιον συμμαθητή τους. Ωστόσο, παραπάνω από τους μισούς μαθητές (52%) ανέφεραν πως είτε δεν έμαθαν κάτι για τον εαυτό τους, είτε δεν μπόρεσαν να το αναγνωρίσουν αν το έκαναν!, παρ' όλο που το 70% εκδήλωσε την άποψη του στην ομάδα για το θέμα συζήτησης.

Τα αποτελέσματα αυτά πιθανά σχετίζονται με την αναπτυξιακή φάση που διανύουν οι μαθητές, οι οποίοι κατά την έναρξη της εφηβείας δυσκολεύονται στον αυτοπροσδιορισμό και στην αυτεπίγνωση τους, αλλά και στην αναγνώριση πως η έκφραση της γνώμης αποτελεί μέρος του εαυτού τους και στοιχείο αυτοαποκάλυψης. Όπως συμβαίνει και στους ενήλικες, είναι πιο εύκολο να αναγνωρίζουμε κάτι στους άλλους, παρά να στρεφόμεστε προς τα έσω. Επίσης τα συγκεκριμένα ευρήματα ενισχύονται και από το γεγονός ότι το 25% των μαθητών επέλεξε να μην μοιραστεί κάτι για τον εαυτό του στην ομάδα, ενώ το 16,7% δεν μπορούσε να διευκρινίσει αν μοιράστηκε ή όχι, κάτι που επιβεβαιώνει την περιορισμένη επαφή των μαθητών με τα συναισθήματά τους αλλά και την δυσκολία στην ανάληψη ρόλων εντός της ομάδας της σχολικής τάξης λόγω του αρνητικού κλίματος στην τάξη και της έλλειψης εμπιστοσύνης.

Τα παραπάνω αποτελέσματα σχετίζονται επίσης, με χαμηλό μαθησιακό και γνωστικό προφίλ μεγάλης μερίδας μαθητών που προέρχονται από ευπαθή και ευάλωτα περιβάλλοντα και έχουν τον ανάλογο αντίκτυπο όχι μόνο στην ψυχοσυναισθηματική, αλλά και στην ακαδημαϊκή τους πρόοδο γενικά. Τα αποτελέσματα αυτά προκαλούν επιπλέον προβληματισμούς, τόσο για την ποιότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται εντός της σχολικής τάξης, όσο και για το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι μαθητές μπορούν να επικοινωνήσουν εκτός δομημένων μαθημάτων μεταξύ τους και με τον κόσμο των ενηλίκων.

Το γεγονός ότι οι μαθητές ένιωσαν άνετα εντός των βιωματικών εργαστηρίων σε ποσοστό 62% και ότι σε ποσοστό 80% οι μαθητές επιθυμούν να συνεχιστούν οι βιωματικές δράσεις εντός των τμημάτων τους ενισχύει την υπόθεση ότι είχαν ανάγκη να σχετιστούν με ένα πιο λειτουργικό τρόπο μεταξύ τους, αλλά και με τους ενηλίκους, αλλά και ότι διευκολύνθηκαν να το πετύχουν μέσα από την ομαδική βιωματική διεργασία.

Ενισχυτικά προς αυτή την υπόθεση λειτουργεί το γεγονός ότι στα περισσότερα τμήματα οι μαθητές κινητοποιήθηκαν, ενεπλάκηκαν συναισθηματικά και έθεσαν στόχους όπως: περισσότερη ησυχία μέσα στην

τάξη, περισσότερη συνεργασία και ομαδικότητα, καλύτερες σχέσεις μεταξύ τους, περισσότερες βιωματικές δράσεις για να έχουν παραπάνω χρόνο να εκφραστούν με δημιουργικό τρόπο.

Β.Αποτελέσματα Αξιολογήσεων σε επίπεδο Εκπαιδευτικών

Οι σύλλογοι εκπαιδευτικών όλων των σχολικών μονάδων ενημερώθηκαν αναλυτικά για το πρόγραμμα με ομαδική συνάντηση. Το 80% αυτών περίπου ήταν δεκτικοί στο να εφαρμοστεί το πρόγραμμα στο σχολείο τους. Υπήρχε ωστόσο και ένα ποσοστό που ήταν πιο επιφυλακτικό εξαιτίας της ελλιπούς ενημέρωσης για θέματα ψυχικής υγείας, τις ενστάσεις τους για την ομαλή λειτουργία του σχολείου και την ημερήσια τήρηση του σχολικού προγράμματος, αλλά και λόγω αντιρρήσεων και ατομικών αντιστάσεων σε συνεργασίες του σχολείου με φορείς της κοινότητας, με φορείς της ψυχικής υγείας και λοιπή επιχειρηματολογία.

Το ποσοστό των εκπαιδευτικών που όχι μόνο συμφώνησαν με τους σκοπούς και τους στόχους του πιλοτικού προγράμματος, αλλά και ενεπλάκησαν ενεργά, ανέρχεται κατά μέσο όρο στο σύνολο των εκπαιδευτικών των σχολικών μονάδων σε ένα ποσοστό της τάξης του 60%, κάτι που είναι ενθαρρυντικό, παρόλο που ένα μεγάλο ποσοστό (40%) αρχικά τουλάχιστο, παρέμεινε αποστασιοποιημένο. Λόγω του περιορισμένου διαθέσιμου χρόνου τους, δεν είχαν την ευκαιρία να ενημερωθούν επαρκώς για το περιεχόμενο των δράσεων και τον τρόπο εφαρμογής τους. Ίσως αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με τις καθημερινές προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευτικοί, διαμορφώνουν μια εικόνα “απουσίας” και ανεπαρκή αίσθηση ενδιαφέροντος να νοηματοδοτήσουν τον ψυχοπαιδαγωγικό τους ρόλο συμμετέχοντας ενεργά στις εκδηλώσεις της σχολικής ζωής πέραν των ακαδημαϊκών τους υποχρεώσεων.

Παρ’ όλα αυτά, φαίνεται πως όσοι εκπαιδευτικοί συμμετείχαν ενεργά, διακίνησαν την πληροφορία καθώς και το κλίμα που επικρατούσε κατά την διάρκεια των βιωματικών δράσεων. Δευτερογενώς λοιπόν, φάνηκε να αντιλαμβάνονται τους στόχους του προγράμματος, κάτι που ενισχύεται και από το γεγονός ότι επιδίωξαν να παρευρίσκονται στις τελικές συναντήσεις, ενεπλάκησαν ενεργά στην συζήτηση για τα αποτελέσματα και έδωσαν τη δική τους οπτική για ό,τι απασχολεί τους μαθητές και τη σχολική κοινότητα. Επίσης, αρκετοί από αυτούς τους αρχικά επιφυλακτικούς εκπαιδευτικούς, αιτήθηκαν την υλοποίηση δράσεων υποστήριξης εκπαιδευτικού έργου για την επόμενη σχολική χρονιά στη μονάδα, γεγονός που καταδεικνύει την αντιστροφή του αρχικού κλίματος αμηχανίας, αδιαφορίας και αντιρρήσεων για το πρόγραμμα, γεγονός που αξιολογείται ως εκδήλωση εδραίωσης της εμπιστοσύνης προς το Πρόγραμμα και αναγνώρισης των ειδικών ψυχικής υγείας ως συμμάχων και συνεργατών. Τη διαπίστωση αυτή, της αντιστροφής της στάσης των εκπαιδευτικών

πιστώνουμε πιθανά ως επιτυχία του Πιλοτικού προγράμματος και της μεθοδολογίας προσέγγισης των εκπαιδευτικών που υιοθετήθηκε.

Σύμφωνα με τις ανώνυμες αξιολογήσεις προκύπτει πως οι εκπαιδευτικοί που ενεπλάκησαν ενεργά στην εφαρμογή του προγράμματος τελικά αποκόμισαν οφέλη όπως: προσωπική συναισθηματική κινητοποίηση, συνειδητοποίηση των ατομικών αναγκών των μαθητών τους, βαθύτερη γνωριμία με τους μαθητές τους, εγκατάσταση σχέσης εμπιστοσύνης μαζί τους, ενίσχυση της συνεργασίας με τους μαθητές τους σε ένα πιο προσωπικό επίπεδο, βοήθεια δημιουργίας ενός ασφαλούς πλαισίου επικοινωνίας στο οποίο τίποτα δεν αποσιωπάται και ενισχύεται η ώριμη και υπεύθυνη επικοινωνία, βοήθεια στην καλύτερη κατανόηση συμπεριφορών και στην έγκαιρη παρέμβαση, περιορισμός φόρτου εργασίας τους γιατί περιορίστηκε ο χρόνος ενασχόλησής τους με τον ρόλο του διαμεσολαβητή για την διαχείριση παραβατικών συμπεριφορών.

Γ. Αποτελέσματα αξιολογήσεων σε επίπεδο Γονέων

Στα πλαίσια υλοποίησης του προγράμματος επιδιώχθηκε συνεργασία με τους Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων σε ποσοστό 62,5%, καθώς στις υπόλοιπες σχολικές μονάδες, δεν ήταν πρόσφορο το έδαφος. Όπως αρκετοί εκπαιδευτικοί, έτσι και γονείς εξέφρασαν αρχικές επιφυλάξεις και αντίσταση στην παρουσία ειδικών ψυχικής υγείας εντός των σχολικών τάξεων των παιδιών τους οι οποίες κάμφθηκαν με την εδραίωση της εμπιστοσύνης προς το πιλοτικό πρόγραμμα που κατακτήθηκε προοδευτικά .

Από τις αρχικές ενημερωτικές συναντήσεις με τους Συλλόγους Γονέων, προέκυψε με όλους μερική, έστω, συνεργασία. Το 87,7% των γονέων που συμμετείχαν στις δράσεις ήταν γυναίκες. Το 94,3% ανήκε στην ηλικιακή ομάδα 35-55.

Πιο συγκεκριμένα υλοποιήθηκαν 3 ολοκληρωμένες Σχολές Γονέων και μια σειρά ενημερωτικών ημερίδων σε 7 σχολικές μονάδες, μέρος των οποίων, ζήτησε την δημιουργία συστηματικής Σχολής Γονέων, για την επόμενη σχολική χρονιά.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι το 90% περίπου των Γονέων, συναίνεσαν να συμμετέχουν τα παιδιά τους στην υλοποίηση του προγράμματος. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των Διευθυντών, οι γονείς που αρχικά ήταν επιφυλακτικοί, στην πορεία μετακινήθηκαν καθώς επηρεάστηκαν από την θετική εμπειρία των συμμαθητών των παιδιών τους που είχαν παρακολουθήσει τα βιωματικά εργαστήρια. Η συμμετοχή των γονέων στο Πρόγραμμα κατέδειξε γενικά την ανάγκη των περισσότερων για στήριξη των παιδιών τους εντός του σχολικού περιβάλλοντος.

Συνολικά, οι γονείς έμειναν πολύ ευχαριστημένοι από την υλοποίηση των δράσεων καθώς σε ποσοστό που ξεπερνάει το 90% σε όλα τα επιμέρους ερωτήματα της αξιολόγησης εξέφρασαν ικανοποίηση. Βασική δυσκολία αρκετών γονέων ήταν ο περιορισμένος δικός τους διαθέσιμος χρόνος λόγω πολλών υποχρεώσεων. Ωστόσο, η ανάγκη και των ίδιων να εκφραστούν και να καταλάβουν τον χώρο τους στα τεκταινόμενα στη σχολική κοινότητα φάνηκε από την δέσμευση που τελικά επέδειξαν στις Σχολές Γονέων.

Οι γονείς αναφέρουν γενικά ικανοποίηση από τις σχολές γονέων στην συντριπτική τους πλειοψηφία δηλώνοντας σε ανοιχτές ερωτήσεις ότι το μοίρασμα εμπειριών, η έκφραση συναισθημάτων και η χρήση παραδειγμάτων τους βοήθησε να διαχειρίζονται καλύτερα δυσκολίες που προκύπτουν με τα παιδιά τους, να αναγνωρίζουν τις αιτίες πίσω από τις συμπεριφορές, να ταυτίζονται με άλλους γονείς και να μην νιώθουν μόνοι. Επιπλέον, οι γονείς δήλωσαν συνολική ικανοποίηση από το πρόγραμμα και την αποτελεσματικότητα του στις σχέσεις του με τους εφήβους, αλλά και στην επικοινωνία και τη συνεργασία τους με το σχολείο, την οποία βιώνουν πιο επικοινωνιακή και αποτελεσματική μετά την υλοποίηση του πιλοτικού προγράμματος. Στο σύνολό τους οι γονείς ζήτησαν συνέχιση της συνεργασίας, περισσότερες συναντήσεις και μεγαλύτερη συμμετοχή γονέων.

Δ. Αποτελέσματα αξιολογήσεων σε επίπεδο Σχολικών Μονάδων

Από τη συνολική αξιολόγηση για το σύνολο των δράσεων που αφορούσαν μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς, η οποία πραγματοποιήθηκε με ημιδομημένη συνέντευξη και επώνυμο ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από τους διευθυντές των σχολικών μονάδων τεκμαίρονται μεταξύ άλλων τα εξής αποτελέσματα:

Το 94% έκρινε πως η συνεργασία με το πρόγραμμα ήταν πολύ βοηθητική γιατί δημιούργησε συνθήκες ελεύθερης έκφρασης και επικοινωνίας και έθεσε την βάση για την αναγνώριση σημαντικών ζητημάτων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές και τη διαχείριση αυτών σε μελλοντικό χρόνο. Τα σημαντικά αυτά ζητήματα απαιτούν περαιτέρω χρόνο για διαχείριση, όπως εκφράστηκε και σαν αίτημα από την πλειοψηφία των σχολικών μονάδων, γεγονός που καταδεικνύει την αξία και τη σημασία παρόμοιων προγραμμάτων για τη βελτίωση του σχολικού κλίματος, των ενδοσχολικών σχέσεων και των ικανοποιήσεων που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί μέσα από τον παιδαγωγικό τους ρόλο.

Το 67% πιστεύει ότι το Πιλοτικό Πρόγραμμα βοήθησε στην έγκαιρη παρέμβαση για μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες (αυξήθηκαν οι παραπομπές σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας, αλλά και στον ψυχολόγο και κοινωνικό λειτουργό του σχολείου, αν υπήρχε), ενώ το υπόλοιπο ποσοστό πιστεύει ότι τέτοιου είδους

παρεμβάσεις μέσα από ετήσια προγράμματα δεν επαρκούν και ότι απαιτούνται στο μέλλον παρόμοιες παρεμβάσεις μεγαλύτερης διάρκειας και συστηματικότητας παρατηρώντας ότι ακόμα και οι ψυχολόγοι των σχολικών μονάδων αλλάζουν ετησίως με αποτέλεσμα την αποσπασματικότητα των παρεμβάσεων και τη διακοπή της αλυσίδας των συναισθηματικών συνδέσεων της σχολικής κοινότητας.

Συστηματική συνεργασία με τους ψυχολόγους των 24 σχολικών μονάδων πραγματοποιήθηκε μόνο σε τρεις σχολικές μονάδες από τις 12 που διέθεταν έναν ειδικό ψυχικής υγείας (ψυχολόγο) μια φορά την εβδομάδα. Αυτό συνέβη, είτε διότι η σχολική μονάδα δεν μερίμνησε για την διασύνδεσή του με τους ειδικούς ψυχικής υγείας του πιλοτικού προγράμματος είτε διότι η διασύνδεση αυτή δεν ήταν εφικτή λόγω της περιορισμένης χρονικά παρουσίας του ειδικού ψυχικής υγείας (1 φορά την εβδομάδα). Παρόλ' αυτά, στις σχολικές μονάδες όπου η συνεργασία με το σχολικό ψυχολόγο κατέστη εφικτή κρίθηκε γόνιμη και εποικοδομητική τόσο από τους ίδιους, οι οποίοι κρίνουν ότι υποστηρίχθηκαν στο έργο τους, όσο και από την πλευρά της διεύθυνσης της σχολικής μονάδας, των γονέων και των μαθητών.

Η πλειοψηφία των σχολείων (93,8%) παραδέχτηκε ότι το πρόγραμμα συνέβαλε στην καλλιέργεια υγιών σχέσεων εντός του σχολικού αστερισμού, καθώς οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να εξωτερικεύσουν άλυτες συγκρούσεις και να καλλιεργηθεί ομαδο-συνεργατικό πνεύμα που οδήγησε στην μείωση των εντάσεων.

Παρά την αναγνώριση δυσκολιών, το 70% των σχολικών μονάδων δήλωσε πως οι μαθητές και οι οικογένειές τους γενικά δεν ζητούν βοήθεια, ώστε να έρθουν σε επαφή με μονάδες ψυχικής υγείας για θέματα που τους απασχολούν σε οικογενειακό, σχολικό, είτε ατομικό επίπεδο.

Καθώς βασικός στόχος του προγράμματος ήταν η ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας, αυτή φάνηκε να επιτυγχάνεται, καθώς σε ποσοστό 93% οι σχολικές μονάδες δήλωσαν απερίφραστα πως έγινε κατανοητό ότι η ψυχική ανθεκτικότητα είναι δυνατόν να καλλιεργείται και να ενισχύεται διαρκώς και ότι άντλησαν ικανοποιητική γνώση για τους τρόπους με τους οποίους αυτή επιτυγχάνεται. Αντίστοιχα σε ποσοστό 87% παραδέχτηκαν πως το πρόγραμμα πέτυχε τους σκοπούς του.

Τελικά η συνεργασία ανάμεσα στο τρίπτυχο μαθητής - σχολείο – οικογένεια φαίνεται ότι οι σχολικές μονάδες βίωσαν ότι επιτεύχθηκε σε ποσοστό 70%. Ωστόσο, αίτημα των σχολικών μονάδων είναι οι γονείς να εμπλέκονται ενεργά ακόμα περισσότερο.

Το σύνολο των σχολικών μονάδων επιδιώκει περισσότερες συναντήσεις βιωματικού χαρακτήρα και με μεγαλύτερη συχνότητα, για αυτό, και στο 100% ζητούν συνέχιση και επέκταση των δράσεων του πιλοτικού προγράμματος για την επόμενη σχολική χρονιά.

Σύμφωνα με τις αξιολογήσεις οι σχολικές μονάδες προτείνουν τα παρακάτω:

- Δυνατότητα μόνιμης συνεργασίας με την ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος, ώστε να διατηρηθεί το κλίμα συνεργασίας, εμπιστοσύνης και συνέχειας της φροντίδας που οικοδομήθηκε
- Αύξηση της συχνότητας και του εύρους των παρεμβάσεων στη σχολική τους μονάδα για την επόμενη σχολική χρονιά
- Εξειδικευμένες παρεμβάσεις με συγκεκριμένη στοχοθεσία έτσι ώστε να βοηθηθούν στη διαχείριση συγκεκριμένων καταστάσεων και περιστατικών που τους απασχολούν
- Υποστήριξη του εκπαιδευτικού έργου των εκπαιδευτικών και συμβολή του προγράμματος στη διαχείριση των ματαιώσεων και της επαγγελματικής εξουθένωσης που συχνά βιώνουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. 2 σύλλογοι εκπαιδευτικών αιτήθηκαν σύσταση ομάδας εποπτείας του εκπαιδευτικού τους έργου εκτός του σχολικού ωραρίου για την αντιμετώπιση της εργασιακής εξουθένωσης και τη δημιουργία υγιών σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Οι ομάδες αυτές ήδη λειτουργούν πιλοτικά για το έτος 2019-20
- Σχολές Γονέων (όπου δεν υλοποιήθηκαν και συνέχιση των ήδη) και συναντήσεις με γονείς μέσω ενημερωτικών ημερίδων για θέματα που τους απασχολούν
- Διατήρηση και ενίσχυση της συνεργασίας των επαγγελματιών ψυχικής υγείας της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος με την ψυχολόγο του σχολείου με σκοπό τη συνέχεια στη φροντίδα και την υποστήριξη της σχολικής κοινότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τα αποτελέσματα του Πιλοτικού προγράμματος ήταν πολυεπίπεδα. Συνοπτικά διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες:

Ι. Επίδραση στο Κοινωνικό Σύνολο- Κοινωνικός αντίκτυπος- Ευαισθητοποίηση κατά του στίγματος και του αποκλεισμού- Ενίσχυση ενδυνάμωση των ευπαθών και ευάλωτων ατόμων / οικογενειών

Με τουλάχιστον **6.215** συμμετέχοντες και συνολικά **810** δράσεις, το Πρόγραμμα λειτούργησε πολλαπλασιαστικά υπό το πρίσμα του κοινωνικού αντίκτυπου και της προβολής του έργου των υπηρεσιών

ψυχικής υγείας, συμβάλλοντας σε εθνικό επίπεδο στην άρση του στίγματος και την απρόσκοπτη, ισότιμη πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας, αλλά και στην επανάκτηση της χαμένης συλλογικότητας εντός των σχολικών μονάδων. Τα αποτελέσματα αυτά γίνονται περισσότερο εμφανή και ευδιάκριτα στις σχολικές μονάδες που συμμετέχουν σταθερά επί σειρά ετών στα προγράμματα της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος σε σύγκριση με αυτά που για πρώτη φορά συνεργάστηκαν σε πρόγραμμα ψυχολογικής ενδυνάμωσης και ευαισθητοποίησης.

Το πρόγραμμα περιέλαβε δράσεις πρωτοβάθμιας πρόληψης των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων από τα οποία «πάσχουν» τα σχολεία μας, ενώ παράλληλα προήγαγε κοινωνικές αξίες, όπως η συλλογικότητα, η αλληλεγγύη και η ισότητα, υιοθετώντας τους κανόνες και τα χαρακτηριστικά της «έρευνας δράσης» με στόχο την προαγωγή της ψυχικής υγείας, την ευαισθητοποίηση της σχολικής κοινότητας, την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών και εφήβων και την πρόληψη των ψυχικών διαταραχών.

Ο ρόλος των επαγγελματιών ψυχικής υγείας δεν αποτελεί υποκατάσταση της αυτενέργειας των συνιστωσών της σχολικής κοινότητας (μαθητές – εκπαιδευτικοί – γονείς), αλλά είναι βοηθητικός και υποστηρικτικός προς τη σχολική κοινότητα και το ευρύτερο σύνολο, με στόχο να εκτιμήσουν οι ίδιοι τις ανάγκες τους, να προβληματιστούν πάνω σε ζητήματα που τους αφορούν και να ενεργοποιηθούν άμεσα, αναλαμβάνοντας ενεργό ρόλο στη διαχείριση και την επίλυση των ατομικών και των κοινών προβλημάτων τους, με απώτερο σκοπό την επανάκτηση της χαμένης συλλογικότητας και συνεκτικότητας της σχολικής κοινότητας.

II. Συμβολή στην Αποτελεσματική κάλυψη του πληθυσμού σε πρωτοβάθμια φροντίδα

Συμβολή στην αποτελεσματική κάλυψη των αναγκών σε πρωτοβάθμια πρόληψη των ψυχικών διαταραχών του πληθυσμού στην περιφέρεια Αττικής, και σε προγράμματα πρόληψης σε σχολικές μονάδες σε 4 συνολικά γεωγραφικές ζώνες της χώρας-Αττική, Φωκίδα, Φθιώτιδα, Ροδόπη, Έβρος- υπό την έννοια της πρώιμης και έγκαιρης παρέμβασης στον παιδικό και εφηβικό πληθυσμό, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς τους μέσα από την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση, ενδυνάμωση και ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας και επίλυσης προβλημάτων στα πεδία αναφοράς, το οποίο αποτελεί προτεραιότητα της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος.

Γενικά το έργο συνέβαλε:

- στην προσαρμογή των ευάλωτων παιδιών και των οικογενειών τους στην τοπική κοινωνία και την αποδοχή της διαφορετικότητας και αλληλεγγύης εκ μέρους της σχολικής και τοπικής κοινότητας.

- στην ψυχοεκπαίδευση των γονέων και των μονογονεϊκών οικογενειών, ανεξαρτήτως χώρας καταγωγής, στην άμβλυση της διαφορετικότητας και του αποστιγματισμού στο χώρο του σχολείου, στη διαχείριση των οικογενειακών και σχολικών κρίσεων, στην αποκλιμάκωση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού-bullying, σε τεχνικές αποτελεσματικής επικοινωνίας για τη διαχείριση των συγκρούσεων, στην εξοικείωσή τους με συνεργατικά μοντέλα -σχολείο, οικογένεια, έφηβοι- μέσα από την ανάπτυξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης και γενικά στην ενίσχυση του γονεϊκού ρόλου σε μια εποχή κρίσης
- στον αποστιγματισμό των ευάλωτων παιδιών και οικογενειών, στην άμβλυση των διαφορών που δυσκολεύει την προσαρμογή των παιδιών οικογενειών με διαφορετικότητα πολιτισμική, κοινωνικοοικονομική, ψυχοκοινωνικά προβλήματα κλπ
- στη θωράκιση των εφήβων του γενικού πληθυσμού με κοινωνικές συναισθηματικές και διαπροσωπικές ικανότητες απαραίτητες να ανταποκριθούν στο απαιτητικό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί στην ελληνική κοινωνία που μαστίζεται από μια γενικευμένη κρίση που εξελίσσεται ως ανθρωπιστική καθώς απλώνεται σε επίπεδο ηθικής, αξιών, οράματος
- στην ενίσχυση των αμυνών του σχολικού περιβάλλοντος και η ικανότητα 24 σχολικών μονάδων στην Αττική και των εκπαιδευτικών τους να λειτουργούν υποστηρικτικά στο επίπεδο των τοπικών κοινωνιών που εξυπηρετούν.
- στην ανάπτυξη τέλος της τεχνογνωσίας -αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος. Οι δράσεις παρήγαγαν μια ώθηση **διεύρυνσης της εκπαιδευτικής βάσης των 230 περίπου στελεχών της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος** προάγοντας την τεχνογνωσία και την εν γένει ικανότητα του οργανισμού να παράγει εξειδικευμένα στελέχη που να ανταποκρίνονται στο πολύπλευρο έργο τους ανταποκρινόμενοι επαρκέστερα και στις νέες ανάγκες της κοινωνίας που εξυπηρετούν, διατηρώντας την ταυτότητα, το όραμα και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, αλλά και εδραιώνοντας τον σεβασμό στο ευαίσθητο περιβάλλον των υπηρεσιών ψυχικής υγείας προς ευπαθείς ομάδες και άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα.

III. Επιστημονική αξιοποίηση

A. Παρουσιάσεις σε επιστημονικά συνέδρια

1. **7ο Πανελλήνιο συνέδριο Συμβουλευτικής Ψυχολογίας:** «Συμβουλευτική Ψυχολογία και Κοινωνικά Ευάλωτες Ομάδες: Κάνοντας το Αόρατο Ορατό», 8-11/11/2018, Παν/μιο Θεσσαλίας. Παρουσίαση και Εργαστήριο
2. **Διεθνές Συνέδριο Ψυχικής υγείας:** “Από τη διαχείριση κρίσεων στις βιώσιμες μεταρρυθμίσεις”, “MHPSS sub-working group Attika και το MHSS Reference Group Inter-Agency Standing Committee (RG IASC), 3-4/06/2019 στο Παν/μιο Αθηνών. Παρουσίαση και Εργαστήριο
3. **26ο Διεθνές Συμπόσιο Παρεμβαίνουσας-Μη Κατευθυντικής Θεραπείας (NDI),** Πανελλήνιος Σύλλογος παρεμβαίνουσας Μη-Κατευθυντικότητας, 24-29/08/2019, Κρήτη. Παρουσίαση και Εργαστήριο.
4. **5ο Συμπόσιο Εικαστικής Θεραπείας** με θέμα: “Το Μεταμορφωτικό αντικείμενο στην Τέχνη, την Ψυχοθεραπεία και την Κοινωνία”, 9-10/11/2019, Αθήνα

Β. Παραγωγή καλών πρακτικών

1. **“Success story” & “Good Practice” για το καινοτόμο υλικό του:** Το υλικό του Προγράμματος “DSH Positive Choices” επιλέχθηκε από το “European Commission Directorate- General Education, Youth, Sport and Culture” και προβάλλεται στο Erasmus+ Project Results Platform , στο οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι από: Ελλάδα, Μ. Βρετανία, Τουρκία, Λιθουανία και Ρουμανία. Βλ. εδώ:

<https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/#search/keyword=2014-2-UK01-KA205-012013%20-%20%22DSH%20Positive%20Choices%22&matchAllCountries=false>

2. **Καλή πρακτική στην κοινωνική ενσωμάτωση και την άτυπη εκπαίδευση:** Το πρόγραμμα προβάλλεται ως καλή πρακτική Κοινωνικής ένταξης & Κοινωνικής ενσωμάτωσης από τον EDF (European Disability Forum) και τον CEFEC Social Firms Europe. Δείτε αναφορά του προγράμματος Δείτε εδώ:

<https://www.inclusive-education-in-action.org/case-study/pilot-programme-strengthening-enhancing-mental-resilience-learners-and-young-people>

3. **Υποβλήθηκε ως Καλή πρακτική για τη διαχείριση περιστατικών αυτοκτονίας:** Το πρόγραμμα υποβλήθηκε για την αναγνώριση ως καλή πρακτική στον Οργανισμό EUFAMI- European Federation of Associations of Families of People with Mental Illness με θέμα τη διαχείριση περιστατικών αυτοκτονίας. Αναμένονται αποτελέσματα

4. Προβάλλεται στο Παρατηρητήριο Βιώσιμης Ανάπτυξης Πρωτοβουλιών που αναπτύσσονται στην Ελλάδα. Δείτε εδώ:

<https://observatory.sustainablegreece2020.com/gr/practice/pilotiko-programma-endynamwshsenisxyshts-psykiks-an8ekti.1631.html>

IV. Βιωσιμότητα του προγράμματος

Η μεγάλη εμβέλεια και ο κοινωνικός αντίκτυπος που παρήγαγε το πρόγραμμα διευκολύνει τις προσπάθειες διεύρυνσης συνεργασιών με τοπικούς φορείς, με άλλους οργανισμούς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.

Η αποτελεσματικότητα του έργου το καθιστά βιώσιμο και μετά το πέρας της υλοποίησης του παρόντος προγράμματος. Προβλέπονται τα εξής:

- α) Η μερική ένταξή του στο πρόγραμμα Αγωγής Κοινότητας & στα προγράμματα πρόληψης & ευαισθητοποίησης της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος
- β) Οι εκπαιδευτικοί των σχολικών μονάδων και οι εθελοντές επαγγελματίες ψυχικής υγείας δέχτηκαν άτυπη εκπαίδευση στον καινοτόμο αυτό τρόπο προσέγγισης χτίζοντας δεξιότητες που θα αναπαράγουν στο χώρο της εργασίας τους
- γ) Το πρόγραμμα δύναται να προτυποποιηθεί περαιτέρω και & να παρουσιαστεί ως μοντέλο ευέλικτου εργαλείου για παρεμβάσεις αντίστοιχης εμβέλειας που αξιοποιούν το τρίγωνο: άτομο- κοινότητα-κοινωνία των πολιτών στην επιστημονική κοινότητα μέσα από συνέδρια, δίκτυα κλπ
- δ) Ο κοινωνικός αντίκτυπος μέσα από εκατοντάδες εργαστήρια σε χιλιάδες άτομα, η προβολή της συνεργασίας με την Περιφέρειας Αττικής ως φορέα χρηματοδότησης προγραμμάτων παιδικής προστασίας και η διαρκής προβολή του από την ιστοσελίδα της ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος καθιστούν το έργο αναγνωρίσιμο μέσα στο χρόνο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας καταλήξαμε στα εξής συμπεράσματα:

Γενικά:

- Τα αυξανόμενα αιτήματα για παρεμβάσεις σε σχολεία με ζητήματα μείζονος κοινωνικής σημασίας καταδεικνύουν ότι εκδηλώνονται πολύπλοκα δυναμικά στη σχολική τάξη που συμπαρασύρουν ολόκληρα τα σχολεία και τις τοπικές κοινότητες που υφίστανται πολλαπλές κοινωνικές, ηθικές και διαπροσωπικές πιέσεις σε μια περίοδο βαθιάς οικονομικής, ανθρωπιστικής και ηθικής κρίσης.
- Μέσα στο περιβάλλον γενικότερης κρίσης συγκροτείται μια αλυσίδα αιτιακών παραγόντων που αλλοτριώνουν το κοινωνικό περιβάλλον της χώρας με ενίσχυση ακραίων ιδεολογιών και ρατσιστικών προκαταλήψεων, οι οποίες εκδηλώνονται στο σχολικό περιβάλλον.
- Η δυσχέρεια συμμετοχής στην κοινωνικοοικονομική ζωή οδηγεί σε ρίσκο εμφάνισης «αλεξιθυμίας» και αυτο&ετεροκαταστροφικότητας. Η εμπειρία μας επιβεβαιώνει μελέτες που συμπεραίνουν ότι αυξάνονται οι οικογένειες με ψυχικά ευάλωτους γονείς.
- Η κατάσταση αυτή εμφανίζεται και στο εσωτερικό της εκπαίδευσης, ώστε μεγιστοποιείται η ανάγκη διασφάλισης αποτελεσματικών και ποιοτικών υπηρεσιών πρόληψης και προαγωγής της ψυχικής υγείας.
- Η εμπειρία μας μέσα από μεγάλο αριθμό δράσεων επιβεβαιώνει βιβλιογραφία σχετική με την ανάγκη προσέγγισης παιδιών και εφήβων μέσα στο «φυσικό» τους σχολικό περιβάλλον.
- Απαιτήσεις του προγράμματος, πολύπλοκες ανάγκες των μαθητών και δυσκολία των εκπαιδευτικών να διαγνώσουν και να διαχειριστούν πολύπλοκα δυναμικά που αναπτύσσονται ιδιαίτερα σε τμήματα που φιλοξενούν παιδιά από ευπαθή περιβάλλοντα, δημιουργούν τριγμούς στη σχολική τάξη με συνολικό αντίκτυπο στη σχολική κοινότητα.
- Η στροφή της πολιτείας και των φορέων της Κοινωνίας των πολιτών σε πολιτικές και υπηρεσίες πρόληψης με ολιστική φιλοσοφία που περιλαμβάνουν υποστηρικτικούς, προστατευτικούς παράγοντες, όπως η ψυχική ανθεκτικότητα και η ομαλή ενσωμάτωση, καθίσταται επιτακτική.

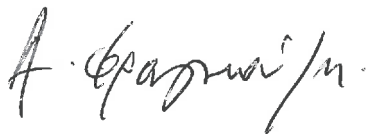
Ειδικότερα:

- Μέσα από το σύνολο των παρεμβάσεων που πραγματοποιήθηκαν κατά το σχολικό έτος 2018-9 καταγράφεται για τις συνεργαζόμενες σχολικές μονάδες ενίσχυση της υποστηρικτικής λειτουργίας του σχολικού περιβάλλοντος και των εκπαιδευτικών στο επίπεδο των τοπικών κοινωνιών.
- Τα αποτελέσματα των δράσεών μας σε σχολεία της Αττικής καταδεικνύουν ότι από την πρώτη κιόλας δράση εμφανίζονται σημάδια συνειδητοποίησης και αλλαγής του σχολικού αστερισμού.
- Επομένως, δεχόμαστε ολοένα και περισσότερα αιτήματα από σχολεία που εστιάζουν στην επιθετικότητα, τη συναισθηματική ανωριμότητα, την "αλεξιθυμία", επεισόδια σχολικού εκφοβισμού (bullying), αυτοκτονικότητα, δυναμικά συγκρούσεων και έντασης, αδυναμία διαχείρισης της διαφορετικότητας, της πολιτισμικής διαφοράς, του φυσικού και συναισθηματικού αποκλεισμού κ.ά..
- Διαπιστώνεται κοινή θεματολογία που ενδιαφέρει τις διάφορες σχολικές μονάδες σε διαφορετικές πόλεις και νομούς της χώρας σχετική με σημαντικά κοινωνικά ζητήματα της εποχής μας, εύρημα που συμφωνεί με τα αποτελέσματα της έρευνας HBSC/who 2018- πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία εφήβων μαθητών .
- Η επιθετικότητα, οι συγκρούσεις και τα θέματα επικοινωνίας και σχέσεων σε διάφορες μορφές, εντάσεις και με αποδέκτες μαθητές και εκπαιδευτικούς φαίνεται ότι απασχολούν πολύ συχνά τα σχολικά περιβάλλοντα.
- Αρκετές φορές τα ζητήματα αυτά αποτελούν σημεία στα οποία εστιάζονται οι μαθητές στις βιωματικές συναντήσεις όλων των βαθμίδων (με διαφορετικό τρόπο σε κάθε βαθμίδα), αλλά και οι σκέψεις και οι προβληματισμοί των εκπαιδευτικών και των γονέων τους.
- Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί γίνονται αποδέκτες οικογενειακών ζητημάτων, τα οποία σε συνδυασμό με τα κοινωνικά φαινόμενα, καθιστούν πιο δύσκολο τον ρόλο τους.
- Οι εκπαιδευτικοί καλούνται στις σημερινές συνθήκες να ανταποκριθούν περισσότερο υποστηρικτικά στους γονείς με αποτέλεσμα να μας καλούν συχνότερα με αίτημα να ενισχυθούν στην υποστήριξη του παιδαγωγικού τους ρόλου μέσα στις νέες συνθήκες.
- Η μεγάλη απήχηση του προγράμματος και η διάθεση συνέχισης και εμβάθυνσης της συνεργασίας για την επόμενη σχολική χρονιά από όλα τα σχολεία που συνεργαστήκαμε πιστεύουμε ότι έγκειται στην εφαρμογή μιας **ολιστικής προσέγγισης** τόσο της προσωπικότητας των συμμετεχόντων μαθητών και ενηλίκων όσο και ως προς την υλοποίηση των δράσεων, η οποία περιλαμβάνει **παρεμβάσεις στο**

τρίπτυχο μαθητές-εκπαιδευτικοί-γονείς και έχει αποδειχθεί ότι διασφαλίζει υγιέστερες σχέσεις στην σχολική κοινότητα.

- Παρατηρήθηκε μάλιστα ότι στα σχολεία όπου η συνεργασία συνεχίστηκε για δεύτερη χρονιά έχει καλλιεργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας που διευκολύνει την ποιοτικότερη παρέμβαση στους μαθητές, αλλά και την ενεργητικότερη εμπλοκή γονέων και εκπαιδευτικών στις δράσεις.
- Οι έφηβοι μαθητές, μέσα από τη διαδικασία των βιωματικών εργαστηρίων, αποκομίζουν οφέλη που αφορούν στη μετάβαση από την παιδική ηλικία στην εφηβεία, όπως κοινωνικοποίηση, έκφραση προσωπικής γνώμης, ανάπτυξη κριτικής σκέψης.

Δρ. Αθηνά Φραγκούλη – Σακελλαροπούλου

**Πρόεδρος ΔΣ
ΕΚΨ Π. Σακελλαρόπουλος**

Δέσποινα Κατσούδα

**Ψυχοπαιδαγωγός MSc
Επιστ. Υπ. του Προγράμματος**